

Det icke uttalade avslöjas

Den osynliga styrningen. En hermeneutisk studie av styrning i svensk tandvård. Akademisk avhandling vid Företagsekonomiska institutionen, Stockholms universitet, Akademisk tryck AB 1989.

□□□ Åke Åredal initierar inom företagsekonomi en av flertalet forskare förbisedd forskningsmetodik. Genom att på ett makroplan tillämpa den av Carl Lesche introducerade hermeneutiska psykoanalytiska modellen undersöker han hur förståelse och förklaring av mänskliga relationer och handlingar står i en dialektisk interaktion med varandra. Genom förklaringar avslöjar man diskrepanser i utsagor och handlingar, och återställer deras mening genom att avslöja de icke uttalade intentionerna.

"Lyssnande" avläsning

Författaren använder denna modell för att kartlägga den dolda styrningen i en av honom granskad beslutsprocess. Med sitt konkreta exempel från en officiellt utsedd kommittés dokumentationer och slutbetänkande påvisar han hur man med denna forskningsmodell kan bedriva kritisk samhällsanalys.

Den sociala och institutionella kontroll som utövas vid alla officiella beslutsfattanden är föga studerad och än mindre förstådd. Hur går beslutsfattandet till? Vilka psykologiska faktorer medverkar? Vilka argumentationer styr beslutsfattarna?

I avhandlingens första del redogörs för källmaterialet: den skriftliga dokumentationen från myndigheter och organisationer under EST-gruppens (Ersättningsystem inom tandvården) verksamhet 1975-12-15 till slutrapporten 1976-06-30. I gruppen ingick representanter för Riksförsäkringsverket, So-

cialstyrelsen, Landstingsförbundet och Tandläkarförbundet. Uppgiften var att utreda och utarbeta förslag om eventuellt ändrat ersättningsystem.

Åke Åredal refererar och kommenterar såväl argumentationen som besluten med dels en "lyssnande" avläsning, dels en "kritisk" tolkning. Text genom att redan i starten avgränsa sin uppgift anammade gruppen ett handlingsprogram som bortsåg från kvaliteten i tandvården och inriktades på tandläkarnas arvodering.

Inbyggda motsägelser och konflikter mellan privatpraktiserande och anställda inom folktandvården fokuserades på ett påstående om överströmning från folktandvården till privatvårdvården. Denna differentiering betraktades som något ont att förhindra.

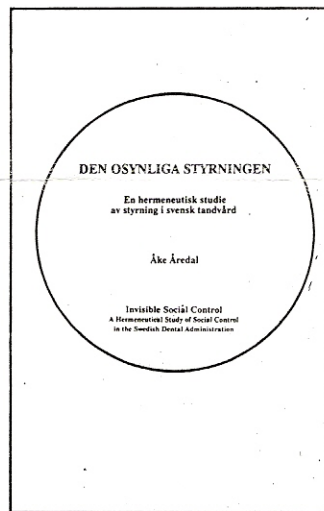
Ett annat konfliktområde: Skulle arvodering beräknas efter arbetad tid eller prestation eller en kombination av båda? Genom en tabuföreskrift: "Man ska inte tjäna pengar på människor som lider och har behov av tandvård" formulerades en likformighetssträvan: "Ingen får tjäna för mycket och inte heller för lite".

Vilka blir styrda?

Författaren ställer sig följande frågor utifrån de dokumentationer han granskar: Förekommer styrning? I så fall från vem? Vilka blir styrda? Hur sker styrningen? Vart syftar styrningen?

Forskaren tar nu steget att kartlägga det sociala handlingsmönstret bortom den bokstaveliga innebörden i dokumenten. Avsaknaden av klara definitioner av termer och uttryck gav upphov till glidningar i termernas användning, och till en mångtydighet som bidrog till att gruppmedlemmarna "övertalades" in ta positioner som styrande eller styrda.

Det uppstod diffusa föreställningar om samband mellan ekonomisk ersättning, kontroll av yrkesverksamhet, politiska ideologier och krav på effektivitet. Språkanvändning blev ett medel för att uppnå likformighet, utplåna differentieringar och olikheter.

I andra delen av sin avhandling: "En tolkning av fenomenet styrning i mytologisk belysning" inleder Åke Åredal en fördjupad dialog med texterna. Detta är möjligt genom att använda sig av språkets metaforiska dimensioner. Förutsättningen för språkliga metaforer är de enskilda ordens mångtydighet, varvid ordens mening framgår ur den kontext som ger orden dess aktuella innebörd, en utsaga om verkligheten i kontexten. Fenomenet social styrning inom EST-gruppen följer samma mönster som återges i antikens Prokrustesmyt, menar Åke Åredal. Prokrustes bjöd trötta pilgrimer på mat och dryck och erbjöd god vederkvickelse i sin bädd, vilket besökarna mottog med tacksamhet. Då ändrade värden karaktär. Var gästen för

lång högg han av benen, var gästen för kort sträcktes han tills han passade bäddens mått. Myten, beskriver drastiskt ett med EST-gruppen analogt handlingsmönster och en analog målsättning: konformitet, standardisering, likformighet, utplåna differenser och avvikelser.

Prokrustes själv representerar psykologiskt affekten "avunden", ett mänskligt motiv för att eftersträva likformighet, liksom han politiskt står för konformitet som norm och etiskt bortser från mänskligt lidande.

Stimulerar tänkandet

Åke Åredal använder Prokrustesmyten som en modell, som ett forskningsinstrument för att göra nya upptäckter. Myter refererar enligt P Ricoeur till allmänmänskliga egenskaper, karaktäristiska behov, handlingsmönster eller funktioner som är transhistoriska och transkulturella.

EST-gruppens handlingsmönster framträder med ökad tydlighet. Dubbelheten i EST-gruppens terminologi, liksom i Prokrustesmyten, kräver en tolkning, och denna leder till en förståelse genom att dechiffrera symboler.

Det som ska tolkas är den värld som texten förmår öppna för läsaren genom forskarens tolkning av texten. Texten leder över i en tydning av det mänskliga livet, av människan i den historiska verklighet hon lever i.

Avhandlingen stimulerar tänkandet hos alla engagerade samhällsvetare, och psykologer i synnerhet. Att författaren kan formulera svåra om ock stimulerande tankegångar i ett flödande klart språk är ännu ett plus.

Anna Stina Rilton
fil lic, psykoanalytiker
Stockholm